

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΖΑΝΝΗ

ΕΚΦΡΑΣΗ ΕΚΘΕΣΗ

Γ' Ενιαίου Λυκείου

Λόγος
και ηθική

ΘΕΩΡΙΑ ΜΕ ΠΙΝΑΚΕΣ, ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ
ΚΑΙ ΥΠΟΔΕΙΓΜΑΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

54 ΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

67 ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ
ΜΕ ΠΟΙΚΙΛΙΑ ΑΣΚΗΣΕΩΝ

Θεωρία	15
Η πειθώ	17
Μορφές πειθούς.....	32
Το δοκίμιο.....	36
Δοκίμιο και άλλα κειμενικά είδη	45
Δομή του λόγου.....	57
Σύνταξη του λόγου	66
Σημειώσεις – Πλαγιότιπλοι – Περίληψη – Διάγραμμα	76
Το επικοινωνιακό πλαίσιο στην παραγωγή κειμένου	83
Παράγραφος (το Β1 ερώτημα στις πανελλαδικές εξετάσεις)	91
Πληροφοριακό υλικό – Κριτήρια αξιολόγησης	95
Ελευθερία και ευθύνη	97
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 1ο Η ελευθερία	100
Πολιτική – Δημοκρατία – Ολοκληρωτισμός – Πολιτική αλλοτρίωση	103
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 2ο Δημοκρατία: Ένα επιχείρημα	110
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 3ο Μεταμορφώσεις της δημοκρατίας	113
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 4ο Οι δικτάτορες	115
Πολιτική αγωγή και νέοι	117
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 5ο Εθισμός και επίγνωση	121
Αξιοκρατία – Ευνοιοκρατία	123
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 6ο Δημοκρατία και ευνομία	128
Διάλογος – Διαφωνία – Παιδαγωγικός διάλογος – Νεοελληνικός διάλογος.....	130
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 7ο Η αξία του διαλόγου.....	136
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 8ο Η αντίρρηση	138
Φανατισμός – Μεσσιανισμός.....	140
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 9ο Σύντομος έλεγχος του φανατισμού.....	147
Κομφορμισμός – Μαζοποίηση	149
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 10ο Ο νέος κομφορμισμός	153

Παιδεία

Οι στόχοι της παιδείας – Η κρίση της εκπαίδευσης

Το σύγχρονο σχολείο – Ο δάσκαλος και ο μαθητής 155

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 11ο Η γνώση 165

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 12ο Είσαι ο δάσκαλος ενός άλλου καιρού 167

Το πανεπιστήμιο

Σύγχρονες εξελίξεις – Τα προβλήματα του ελληνικού πανεπιστημίου –

Επιμόρφωση ενηλίκων και πανεπιστήμιο. 169

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 13ο Το πανεπιστήμιο ως εστία παιδείας. 177

Πνευματικός άνθρωπος. 179

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 14ο Η μαρτυρία του πνεύματος 184

Βιβλίο

Γιατί ο Έλληνας δεν διαβάζει – Το ηλεκτρονικό βιβλίο – Το σχολικό βιβλίο 186

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 15ο Το αληθινό βιβλίο 193

Ο τεχνικός πολιτισμός και η επιστήμη 196

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 16ο Η τεχνολογία δεν έχει βούληση 204

Επιστήμη – Ηθική ευθύνη του επιστήμονα 207

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 17ο Επιστήμη και ευθύνη 213

Γενετική – Βιοηθική 216

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 18ο Το «τέλειο ον» εξελίσσεται συνεχώς 221

Ευθανασία: Το δίλημμα 224

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 19ο Η ελεήμων θανάτωση ή ευθανασία. 230

Πόλεμος – Ειρήνη 233

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 20ο Το απόλυτο κακό 242

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 21ο Οι βιομηχανίες του ολέθρου 245

Καταναλωτισμός 248

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 22ο Αγοράζεται η ευτυχία;. 252

Διαφήμιση 254

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 23ο Η εμπορική προπαγάνδα 260

Διαφήμιση και παιδί 263

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 24ο Παιδί και διαφήμιση 265

Το φυσικό περιβάλλον και ο άνθρωπος

Η καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος – Η κλιματική αλλαγή – Η αειφορία . . . 267

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 25ο Ο αγώνας δρόμου. 274

Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας (ΑΠΕ) – Πυρηνική ενέργεια. 277

ΚΡΙΤΗΡΙΟ 26ο Ο παλιατζής του μέλλοντος. 280

Παγκοσμιοποίηση	282
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 27ο Παγκοσμιοποίηση, φτώχεια και μαφία	288
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 28ο Ανάγκη για μια νέα ηγεσία	290
Ανθρώπινα δικαιώματα	293
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 29ο Ανθρώπινα δικαιώματα	301
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 30ό Φτώχεια, η πιο θανατηφόρος ασθένεια στη Γη	303
Τα δικαιώματα του παιδιού – Παιδί και κλιματική αλλαγή	305
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 31ο Δικαιώματα του παιδιού: Το προσωπείο του πολιτισμού μας	310
Μετανάστευση – Προσφυγιά – Παλιννόστηση – Μειονότητα	313
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 32ο Οι ρίζες	317
Ρατσισμός – Στερεότυπα – Ξενοφοβία	320
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 33ο Οι νέγροι στις ΗΠΑ	326
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 34ο Η πρακτική αξία του ρατσισμού	328
Γυναίκα και εργασία – Ισότητα των δύο φύλων	331
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 35ο Οι «βασίλισσες» της ανεργίας και τα θύματα της κακοποίησης	335
Οικογένεια	
Η υγιής ανάπτυξη του παιδιού – Προβλήματα και προκλήσεις	338
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 36ο Οικογένεια και πολιτισμός του θυμού	345
Νέοι – Εφηβεία – Πρότυπα	347
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 37ο Τα πρότυπα	354
Νέοι και αμφισβήτηση	357
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 38ο Η απόγνωση και η οργή των νέων	361
Εργασία και επάγγελμα – Ορθή επιλογή επαγγέλματος	363
Ανεργία	367
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 39ο Η εκπαίδευση και η κατάρτιση	370
Ναρκωτικά	372
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 40ό Η φρίκη των ναρκωτικών	380
Εθελοντισμός και νέοι	383
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 41ο Η εθελοντική δράση	388
Ελεύθερος χρόνος και ψυχαγωγία	390
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 42ο Η ψυχαγωγία: Κριτήριο πολιτισμού	396
Τέχνη	398
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 43ο Παράδοση και πρωτοτυπία στην τέχνη	409
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 44ο Επιστήμη και τέχνη	412

Το αθλητικό ιδεώδες	
Οι Ολυμπιακοί Αγώνες	415
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 45ο Οι παρενέργειες του πρωταθλητισμού	422
Βία στους αθλητικούς χώρους	
Χουλιγκανισμός	425
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 46ο Βία στα γήπεδα: Μια εναλλακτική προσέγγιση	429
Δίκαιο – Νόμοι	432
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 47ο Η κουλτούρα της ανομίας	436
Ποινή – Θανατική ποινή	438
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 48ο Περί της θανατικής ποινής.	443
Σωφρονιστικό σύστημα	445
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 49ο «Έχω πολύ θυμό γι' αυτό το σωφρονιστικό σύστημα»	450
Βία και εγκληματικότητα.	453
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 50ο Βίος και βία: Λέξεις ομόρριζες	458
Νεανική παραβατικότητα	461
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 51ο Όχι παιδιά στις φυλακές	466
Σχολική βία – Κυβερνοεκφοβισμός (cyber bullying)	468
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 52ο Σχολική βία	472
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 53ο Η διάπλωση των «school shooters»	474
Διαδίκτυο – Κυβερνοέγκλημα.	477
Εθισμός στο διαδίκτυο	483
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 54ο Τα προσωπικά δεδομένα και ο «μεγάλος αδελφός»	487
MME (Τηλεόραση – Τύπος)	490
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 55ο Δημοσιογραφία: Δημόσιο αγαθό (;)	497
Κοινή γνώμη	500
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 56ο Η απατηλή οικειότητα του σύγχρονου τηλεοπτικού λόγου	505
Ευρωπαϊκή Ένωση και Ελλάδα – Ο ρόλος της Ελλάδας στην Ευρώπη και στον κόσμο	508
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 57ο Βαρύ παρελθόν, αβέβαιο μέλλον	518
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 58ο Ευρώπη και νέοι.	521
Παράδοση και ελληνική ταυτότητα	
Πολιτιστική αλληλεπίδραση των λαών	524
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 59ο Η εθνική μας συνείδηση	532
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 60ο Η περιουσία μας	535
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 61ο Παγκοσμιοποίηση και πολιτισμός	537

Εθνική αγωγή – Εθνισμός – Εθνικισμός – Ιστοριογνωσία	540
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 62ο Η ιστορία	547
Μνημεία	550
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 63ο Οι στεγανοί	557
Τουρισμός – Αειφόρος τουρισμός	560
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 64ο Το φως του καλοκαιριού μάς πληγώνει	566
Ξενομανία	568
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 65ο Η μειονεξία των Νεοελλήνων	573
Η χαμηλή ποιότητα της γλωσσικής επικοινωνίας	
Η ιδιόμορφη γλώσσα των νέων	575
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 66ο Λόγος και εικόνα	581
Οι ξενισμοί στη γλώσσα μας – Ο γλωσσικός διεθνισμός	583
ΚΡΙΤΗΡΙΟ 67ο Πλούτη και «πτωχεύσεις» της γλώσσας μας	589
Απαντήσεις Θεωρίας – Κριτηρίων	591

Θεωρία

ΤΡΟΠΟΙ ΚΑΙ ΜΕΣΑ ΠΕΙΘΟΥΣ

1 Επίκληση στη λογική

Ο ομιλητής/συγγραφέας αποδεικνύει την ορθότητα των απόψεών του και ανασκευάζει την αντίθετη επιχειρηματολογία.

Μέσα πειθούς

α) Επιχειρήματα: σειρά αλληλένδετων κρίσεων που αποδεικνύει την αλήθεια μιας θέσης. **Συλλογισμός** λέγεται η μέθοδος με την οποία ο νους καταστρώνει ένα επιχείρημα. Αποτελείται από τις προκείμενες και το συμπέρασμα.

Παράδειγμα (της τυπικής λογικής)

1η προκείμενη: Όπου λείπει η υγρασία τα φυτά δεν ευδοκιμούν.
2η προκείμενη: Στις ερήμους λείπει η υγρασία.
Συμπέρασμα: Άρα στις ερήμους τα φυτά δεν ευδοκιμούν.
(Προφορικός λόγος: Στις ερήμους τα φυτά δεν ευδοκιμούν, γιατί λείπει η υγρασία).

Σημασία

β) Τεκμήρια: συγκεκριμένα στοιχεία/πληροφορίες που ενισχύουν την επιχειρηματολογία του πομπού.

- αποτελούν στοιχεία υποστηρικτικά της θέσης του πομπού
- είναι από υλικό που μπορεί να ελεγχθεί για την ακρίβειά του
- συνδέουν τα λόγια και τις ιδέες με την πράξη
- περιέχουν χρήσιμες πληροφορίες και γνώσεις.

Είδη τεκμηρίων

1. Γνώμες, αλήθειες, διαπιστώσεις που είναι ευρέως αποδεκτές.

Παραδείγματα

Η τεχνολογία εξελίσσεται με ραγδαίους ρυθμούς προκαλώντας συνταρακτικές αλλαγές στη ζωή μας. / Τα ναρκωτικά είναι μια μάστιγα της εποχής μας.

2. Παραδείγματα – Γεγονότα

Κάποιες συνέπειες των μεταλλαγμένων ήταν αρχικά απρόβλεπτες. Για παράδειγμα, τώρα γνωρίζουμε ότι ένα μέρος του εδάφους πρέπει να καλλιεργηθεί με «κανονικά φυτά» για να καταφύγουν εκεί τα βλαβερά έντομα. / Η περυσινή πυρκαγιά κατέστρεψε χιλιάδες στρέμματα καλλιεργήσιμης γης στην Ηλεία.

<p>3. Ιστορικά γεγονότα</p>	<p>Η Γαλλική Επανάσταση του 1789 με τη «Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη» έθεσε τις βάσεις της πρώτης γενιάς δικαιωμάτων.</p>
<p>4. Στατιστικά ή αριθμητικά στοιχεία</p>	<p>Στη Γαλλία μεταξύ 1970 και 1980 είχαμε μόνο πέντε δολοφονίες ανηλίκων. Μεταξύ 1984 και 1993, οπότε καταργήθηκε η θανατική ποινή, είχαμε ογδόντα τέσσερις, αύξηση δηλαδή κατά 17 φορές.</p>
<p>5. Στοιχεία από επιστημονικές μελέτες/έρευνες και πειράματα</p>	<p>Σύμφωνα με μια ευρωπαϊκή έρευνα, η γυναίκα αμείβεται λιγότερο από τον άνδρα για ίσης αξίας εργασία και πλήττεται περισσότερο από την ανεργία.</p>
<p>6. Μαρτυρίες προσώπων, προσωπικές εμπειρίες και βιώματα</p>	<p>«Γνώρισα και εγώ από νωρίς σχετικά ξένες γλώσσες, ταξίδεψα στο εξωτερικό, όπου έκανα και μέρους των σπουδών μου, έχω συγγράψει και μιλήσει δημόσια σε ξένες γλώσσες και έτσι κατάλαβα τι αξίζει η γνώση ξένων γλωσσών» / «Όταν επέστρεφα σπίτι με τις τσέπες άδειες η μάνα μου και τα αδέρφια μου με χτυπούσαν και με έβαζαν τιμωρία. Τώρα θέλω να ξεφύγω απ' όλα αυτά» (μαρτυρία ενός παιδιού που ζητιάνευε).</p>
<p>7. Αυθεντίες (αναφορά στο έργο σημαντικών διανοητών ή σε επιστημονικές σχολές, χωρίς παράθεση αυτούσιων αποσπασμάτων με τις απόψεις τους).</p>	<p>Στο σύγγραμμα του Έριχ Φρομ <i>Να έχεις ή Να είσαι</i> γίνεται φανερή η αλλοτρίωση που υφίσταται ο καταναλωτής στις κοινωνίες της αφθονίας.</p>
<p>8. Γνωμικά</p>	<p>Η σιωπή είναι χρυσός. / Μέτρον άριστον.</p>

2 Επίκληση στο συναίσθημα

Ο ομιλητής/συγγραφέας προσπαθεί να προκαλέσει στον δέκτη ορισμένα συναισθήματα (οργή, θυμό, αισιοδοξία) ώστε να δράσει κατά έναν ορισμένο τρόπο.

Μέσα πειθούς

α) Ο συναισθηματικά φορτισμένος λόγος, οι μεταφορές (συνυποδηλωτική / ποιητική χρήση της γλώσσας) και η **εικονοπλασία**.

Παραδείγματα

«Αυτό το ταξίδι που ξεκίνησε πριν από λίγα χρόνια στον άγνωστο και μαγευτικό κόσμο των βιολογικών νοημάτων της ζωής δεν είναι ούτε εύκολο ούτε γρήγορο. Οι ταξιδιώτες πρέπει να είναι εφοδιασμένοι με υπομονή και με ηθική δεοντολογία. / Ιδού το πρώτο ερωτηματικό, το για πάντα αναπάντητο, ιδού η αυγή του μυστηρίου που οδήγησε τον άνθρωπο να γίνει πλάστης θάνατου έργου, δημιουργός δηλαδή αξιών» Ε. Αρβελέρ.

<p>β) Η περιγραφή</p>	<p>Τα παιδιά στην Αϊτή είναι ωχρά, αδύνατα, ρακένδυτα και το βλέμμα τους έχει μέσα του ζωγραφισμένη την απόγνωση.</p>
<p>γ) Η αφήγηση</p>	<p>«Η Σίρι ζούσε σε ένα φτωχό χωριό της Ταϊβάν. Μια μέρα κάποιιοι την πήραν από το σπίτι της υποσχόμενοι στους γονείς της ότι θα της βρουν καλή δουλειά στην πόλη. Στον δρόμο τη βίασαν και την έδειραν πολλές φορές και όταν έφτασαν στην πόλη την ανάγκασαν να γίνει πόρνη».</p>
<p>δ) Η ειρωνεία, ο σαρκασμός και το χιούμορ είναι αποτελεσματικά μέσα, γιατί ο δέκτης τα συμεριζεται εύκολα και αποκτά ευνοϊκή διάθεση προς τον πομπό. Η κατάχρησή τους όμως (π.χ. άκομφο χιούμορ) δείχνει αδυναμία επιχειρημάτων.</p>	<p>«Μας λένε ορισμένοι ψευτορομαντικοί ότι ο άνθρωπος στο παρελθόν, τότε που ο μέσος όρος ζωής ήταν σαράντα πέντε χρόνια, ζούσε ευτυχισμένος. Εξαρτάται, βέβαια, από το τι ονομάζει κάποιος ευτυχία. Θα αναγνωρίσετε, ωστόσο, ότι όταν πεθαίνει κανείς πολύ νέος δεν προλαβαίνει τουλάχιστον να... ευτυχίσει».</p>

3 Επίκληση στην αυθεντία

Ο ομιλητής/δοκιμιογράφος επικαλείται τη γνώμη ειδικών, εγνωσμένου κύρους διανοητών και σημαντικών προσώπων, για να ενισχύσει την επιχειρηματολογία του. Η χρήση αυτής της τεχνικής συναντάται, ακόμα, σε κείμενα επιστημονικού λόγου (ο επιστήμονας δείχνει ότι κατέχει την αναγκαία βιβλιογραφία, παρέχει πληροφορίες για τις πηγές του στους αναγνώστες και στους ομοτέχνους του και θεμελιώνει τις απόψεις του με έγκυρα στοιχεία). Η κατάχρηση, όμως, αυτής της τεχνικής μπορεί να φανερώνει έλλειψη επιχειρημάτων ή να αποσκοπεί στην παραπλάνηση του δέκτη.

Μέσα πειθούς

α) Αποφθέγματα, ρητά, γνωμικά που διατύπωσαν μεγάλοι στοχαστές και ιστορικά πρόσωπα.

β) Απόψεις επιστημόνων και διανοουμένων, αποσπάσματα από λόγους ή δηλώσεις κάποιας αυθεντίας ή ειδικών σε έναν ορισμένο τομέα.

Παραδείγματα

«Όποιος ελεύθερα συλλογάται, συλλογάται καλά» (Ρήγας Φεραίος). / «Διαφωνώ με όσα λες, αλλά θα υποστηρίξω ακόμα και με τη ζωή μου το δικαίωμά σου να λες ελεύθερα όσα πρεσβεύεις» (Βολταίρος).

1. Οι απόψεις παρατίθενται αυτούσιες μέσα σε εισαγωγικά. Π.χ. Ο Ελύτης έγραψε: «Το καίριο στη ζωή κείται πέραν του ατόμου».

2. Οι απόψεις διατυπώνονται σε πλάγιο λόγο, χωρίς εισαγωγικά. Π.χ. Ο Ελύτης έγραψε ότι το καίριο στη ζωή κείται πέραν του ατόμου.

Προσέχω

Τεκμήριο – αυθεντίες (μέσο πειθούς) – **Επίκληση στην αυθεντία** (τρόπος πειθούς)
 Ως κριτήριο διάκρισής τους προτείνουμε: η παράθεση αυτούσιων αποσπασμάτων –σε ευθύ ή πλάγιο λόγο– από τα λόγια ενός διανοητή είναι πάντα επίκληση στην αυθεντία, ενώ η αναφορά απλώς στο έργο κάποιου διανοητή, χωρίς παράθεση αποσπασμάτων από αυτό, είναι τεκμήριο – αυθεντίες.

4 Επίκληση στο ήθος του πομπού και του δέκτη

Ο πομπός επιχειρεί να κερδίσει την εύνοια και την εμπιστοσύνη του κοινού, προκειμένου να επηρεάσει τον τρόπο με τον οποίο σκέπτεται. Αυτή η τεχνική χρησιμοποιείται στους ρητορικούς λόγους (πολιτικούς, δικανικούς) και στις καθημερινές ανθρώπινες σχέσεις.

Μέσα πειθούς

Παραδείγματα

α) Επίκληση στο ήθος του πομπού:

- προβολή των αρετών του και της αξιοπιστίας του
- προβολή των υψηλών στόχων που υπηρετεί.

«Ως πολιτικός διατηρώ ακλόνητη την πεποίθηση ότι είναι προσόν, και όχι ελάττωμα, να λέω πάντα την αλήθεια στον λαό, χωρίς να θέτω τις κομματικές σκοπιμότητες πάνω από την κυρίαρχη λαϊκή βούληση την οποία διακονώ με συνέπεια».

β) Επίκληση στο ήθος του δέκτη: χρήση θετικών αξιολογικών χαρακτηρισμών, κολακειών, εγκωμίων και επαίνων για το ακροατήριο.

«Αν υπερασπίστηκα με πάθος και με παρρησία το δικαίωμά μου αυτό, το έκανα γιατί εσείς με διδάξατε με τις πράξεις σας να σέβομαι και να τιμώ τις αρχές των προγόνων μας. Εσείς, που με το έργο σας υπερασπίζεστε την ελευθερία και την ισότητα των πολιτών».

5 Επίθεση στο ήθος του αντιπάλου

Ο πομπός επιτίθεται στο ήθος του αντιπάλου του και στηλιτεύει τη συμπεριφορά του. Η τεχνική αυτή δικαιώνεται μόνον αν είναι ευπρεπής και αξιόπιστη.

Μέσα πειθούς

Παραδείγματα

- **Αρνητικοί αξιολογικοί χαρακτηρισμοί.**
- **Υβρεις, λίβελλοι και ειρωνείες.**
- **Άσκηση κριτικής** για τον χαρακτήρα και την ιδιωτική ζωή του αντιπάλου.

«Οι πολιτικοί μας αντίπαλοι λαϊκίζουν, ψεύδονται και φαίνεται ότι δεν ορρωδούν έναντι ουδενός, προκειμένου να κατακτήσουν την εξουσία που έχει γίνει πλέον αυτοσκοπός γι' αυτούς».

Τρόπος και μέσα πειθούς: Παράδειγμα και υποδειγματική απάντηση

Ενώ στα μεγάλα αστικά κέντρα του σύγχρονου κόσμου οι γυναίκες γιορτάζουν τη χειραφέτησή τους, η Ελλάδα μοιάζει με κοινωνία βικτωριανής εποχής. Γιατί η γυναίκα στη χώρα μας παραμένει υποδεέστερη του άνδρα στην επαγγελματική και στην ευρύτερη κοινωνική ζωή, καθώς και στη μόρφωση. Σύμφωνα με στοιχεία της Γιουροστάτ, το 50% των γυναικών παραμένουν ανενεργές στο σπίτι, ενώ η ανεργία των γυναικών είναι διπλάσια από εκείνη των ανδρών. Ακόμα, το 37% των εργαζόμενων γυναικών έχει χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο και αμείβεται με μισθούς χαμηλότερους κατά 14-28% από εκείνους των ανδρών.

Διασκευασμένο άρθρο του Θ. Πελαγίδη στο *Βήμα*, 2006

Υποδειγματική απάντηση

Ο αρθρογράφος χρησιμοποιεί ως τρόπο πειθούς την επίκληση στη λογική του δέκτη, προκειμένου να υποστηρίξει την άποψη ότι η γυναικεία χειραφέτηση στη χώρα μας βρίσκεται πίσω σε σχέση με την πρόοδο που έχει επιτευχθεί σε άλλες χώρες ως προς το θέμα αυτό. Για να μας πείσει, χρησιμοποιεί ως μέσο πειθούς το επιχείρημα ότι η θέση της γυναίκας στη χώρα μας είναι σε πολλούς τομείς κατώτερη από του άνδρα: «Γιατί η γυναίκα... μόρφωση». Επιπλέον, χρησιμοποιεί και τεκμήρια - στατιστικά στοιχεία από έρευνα της Γιουροστάτ, σύμφωνα με τα οποία η θέση της γυναίκας στην εργασία και το μορφωτικό της επίπεδο υστερούν σε σχέση με αυτά του άνδρα: «Σύμφωνα... των ανδρών». Έτσι, ενισχύει το κύρος της άποψής του.

ΤΟ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑ ΚΑΙ ΤΑ ΕΙΔΗ ΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΩΝ

Συλλογισμός είναι η μέθοδος με την οποία ο νους καταstrώνει ένα επιχείρημα και αποτελείται από δύο προκείμενες προτάσεις που συνθέτουν το επιχείρημα και οδηγούν σε ένα συμπέρασμα. Στη μείζονα προκείμενη υπάρχει ο **μείζονας όρος** «Κ» και ο **μέσος όρος** «Μ», ενώ στην ελάσσονα υπάρχει ο **ελάσσονας όρος** «Υ» και ο μέσος όρος «Μ». **Στο συμπέρασμα** υπάρχει μόνο ο μείζονας και ο ελάσσονας όρος, ποτέ ο μέσος.

Παραστατική απεικόνιση της διαίρεσης των συλλογισμών

1 Ανάλογα με τον αριθμό των προκείμενων διακρίνονται σε:

Άμεσους, όταν αρκεί μία μόνο προκείμενη για να στηριχθεί το συμπέρασμα.

Π.χ. Μερικά γεωμετρικά θεωρήματα είναι και κριτήρια νοημοσύνης, άρα ως κριτήρια νοημοσύνης μπορούν να χρησιμοποιηθούν και μερικά γεωμετρικά θεωρήματα.

Έμμεσους, όταν απαιτούνται δύο ή και περισσότερες προκείμενες για να στηριχθεί το συμπέρασμα.

Π.χ. Όλοι οι πλανήτες είναι ετερόφωτα σώματα. / Ο Κρόνος είναι πλανήτης. / Άρα ο Κρόνος είναι ετερόφωτο σώμα.

2 Ανάλογα με την πορεία που ακολουθεί ο νους διακρίνονται σε:

Παραγωγικούς, όταν από μια γενική πρόταση συνάγεται ένα μερικό συμπέρασμα. Με κριτήριο τη μορφή των προτάσεων που αποτελούν τις προκείμενες διακρίνονται σε: κατηγορικούς (υποκείμενο – κατηγορήμα), υποθετικούς και διαζευκτικούς.

Επαγωγικούς, όταν από ειδικά στοιχεία οδηγούμαστε σε ένα γενικό συμπέρασμα. Αυτοί, ανάλογα με το περιεχόμενο των προκείμενων και τη σχέση προκείμενων – συμπεράσματος, διακρίνονται σε: συλλογισμούς με γενίκευση, συλλογισμούς του τύπου αίτιο – αποτέλεσμα και αναλογικούς συλλογισμούς.

ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΣ

	Μορφές	Παραδείγματα
ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΣ	Όλες οι προκείμενες έχουν τη δομή Υ – Κ (υποκείμενο – κατηγορήμα). Αν όλες είναι καταφατικές, τότε και το συμπέρασμα είναι καταφατικό. Αν μία από αυτές είναι αποφατική, το συμπέρασμα είναι αποφατικό. Ο κατηγορικός συλλογισμός είναι ο πυκνότερος και λιτότερος του είδους (ονομάζεται και αριστοτελικός συλλογισμός).	<p>α) Η καλλιέργεια της φαντασίας και της δημιουργικότητας (μέσος όρος) ωφελεί τον άνθρωπο (μείζονας όρος).</p> <p>β) Η αισθητική αγωγή (ελάσσονας όρος) καλλιεργεί τη φαντασία και τη δημιουργικότητα (μέσος όρος).</p> <p>γ) Άρα η αισθητική αγωγή ωφελεί τον άνθρωπο (ελάσσονας και μείζονας όρος).</p>
ΥΠΟΘΕΤΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΣ	<p>α) Καθαρός υποθετικός συλλογισμός: Οι δύο προκείμενες είναι υποθετικοί λόγοι, οπότε και το συμπέρασμα είναι υποθετικός λόγος.</p> <p>β) Μεικτός υποθετικός συλλογισμός: Μόνο η μία προκείμενη είναι υποθετικός λόγος.</p>	<p>α) Εάν το σχολείο αναπτύσσει την κριτική ικανότητα των μαθητών, οι μαθητές αφομοιώνουν γόνιμα τη γνώση.</p> <p>β) Εάν οι μαθητές αφομοιώνουν γόνιμα τη γνώση, καλλιεργούν το πνεύμα τους.</p> <p>γ) Άρα, εάν το σχολείο αναπτύσσει την κριτική ικανότητα των μαθητών, καλλιεργεί το πνεύμα τους.</p>
		<p>α) Εάν το σύγχρονο σχολείο αναπτύσσει την κριτική ικανότητα των μαθητών, οι μαθητές αφομοιώνουν γόνιμα τη γνώση.</p> <p>β) Το σύγχρονο σχολείο δεν αναπτύσσει την κριτική ικανότητα των μαθητών.</p> <p>γ) Άρα στο σύγχρονο σχολείο οι μαθητές δεν αφομοιώνουν γόνιμα τη γνώση.</p>

Διαζευκτικοί είναι οι συλλογισμοί που έχουν τη μία προκείμενη, συνήθως τη μείζονα, διαζευκτική πρόταση. Οι άλλες δύο, η ελάσσων και το συμπέρασμα, είναι προτάσεις κατηγορικές. Η προκείμενη που περιέχει τη διάζευξη πρέπει να απαριθμεί όλες τις δυνατές εκδοχές. Η άλλη προκείμενη βεβαιώνει το ένα μόνο από αυτά τα ενδεχόμενα ή απορρίπτει ορισμένα από αυτά.

- α) Τα θέματα του διαγωνισμού ανήκουν ή στα διδαγμένα ή στα αδίδακτα κεφάλαια.
- β) Εξακριβώθηκε ότι ανήκουν στα διδαγμένα.
- γ) Άρα, τα θέματα του διαγωνισμού δεν ανήκουν στα αδίδακτα κεφάλαια.

Προσέχω

Στον παραγωγικό συλλογισμό οι προκείμενες –κυρίως η πρώτη– εγγυώνται το συμπέρασμα.

Αξιολόγηση του παραγωγικού επιχειρήματος

Ορθότητα (απόδειξη) ενός επιχειρήματος = **αλήθεια** των προκείμενων + **εγκυρότητα** του συλλογισμού. Για να χαρακτηριστεί ένα επιχείρημα **ορθό** και να ονομαστεί «**απόδειξη**» θα πρέπει:

- α) οι προκείμενες να ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα, δηλαδή **να έχουν αλήθεια**
- β) οι προκείμενες να οδηγούν με **λογική αναγκαιότητα** στο συμπέρασμα (να έχουν μείζονα, ελάσσονα και μέσο όρο, ο οποίος απουσιάζει στο συμπέρασμα), οπότε το επιχείρημα προκύπτει **χωρίς λογικό άλμα** από τις προκείμενες και θεωρείται **έγκυρο**. Έτσι, το συμπέρασμα προκύπτει λογικά και αναγκαία από τις προκείμενες.

ΠΑΡΑΛΟΓΙΚΟΙ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΙ

Αν το επιχείρημα είναι άκυρο ή οδηγεί σε αναληθές συμπέρασμα, ονομάζεται **παραλογισμός**. Αν ο παραλογισμός έχει σκοπό να παραπλανήσει τον δέκτη, αποκαλείται **σόφισμα**.

Παραδείγματα

- 1) **Σόφισμα** (στο ακόλουθο παράδειγμα ο μέσος όρος –χρυσός– έχει στην πρώτη προκείμενη κυριολεκτικό νόημα και στη δεύτερη μεταφορικό).
 - α. Ο χρυσός είναι πολύτιμο μέταλλο.
 - β. Η σιωπή είναι χρυσός.
 - γ. Άρα η σιωπή είναι πολύτιμο μέταλλο.

- 2) **Ελλιπής διάζευξη** (στο ακόλουθο παράδειγμα έχει παραλειφθεί ένας άλλος κλάδος του στρατού, η αεροπορία).
 α. Οι στρατιώτες υπηρετούν ή στον στρατό ξηράς ή στο ναυτικό.
 β. Ο Γιάννης υπηρετεί στο ναυτικό.
 γ. Άρα ο Γιάννης δεν υπηρετεί στον στρατό ξηράς.
- 3) **Μερικός μέσος όρος:** Ένα μέρος του μέσου όρου ταυτίζεται με τον μείζονα όρο και το άλλο με τον ελάσσονα.
 α. Μερικοί οργανισμοί είναι ζώα.
 β. Τα φυτά είναι οργανισμοί.
 γ. Άρα τα φυτά είναι ζώα. (!!!)
- 4) **Ψευδείς προκειμένες** και συμπέρασμα αληθές.
 α. Όλοι οι αρχαίοι φιλόσοφοι της Κάτω Ιταλίας ήταν λαμπροί διδάσκαλοι.
 β. Ο Σωκράτης ήταν αρχαίος φιλόσοφος της Κάτω Ιταλίας.
 γ. Άρα ο Σωκράτης ήταν λαμπρός διδάσκαλος.
- 5) **Οι προκειμένες έχουν ανάγκη από απόδειξη**, οπότε δεν μπορούν να χρησιμοποιηθούν για να αποδείξουν μια άλλη θέση (**παραλογισμός της λήψης του ζητουμένου**).
 α. Όσοι λαοί κατοικούν σε φτωχά εδάφη είναι καταδικασμένοι σε μόνιμη πενία.
 β. Ο ελληνικός λαός κατοικούσε ανέκαθεν σε φτωχά εδάφη.
 γ. Άρα ο ελληνικός λαός είναι καταδικασμένος σε μόνιμη πενία.
- 6) **Χρήση άσχετων στοιχείων** (στο ακόλουθο παράδειγμα ο κατηγορούμενος έχει μνηυθεί για εμπρησμό και όχι ως κακός σύζυγος και πατέρας ή εχθρός της πατρίδας (**παραλογισμός της άγνοιας του ελέγχου**)).
 α. Όσοι είναι καλοί οικογενειάρχες και έχουν υπηρετήσει την πατρίδα ως στρατιώτες είναι άξιοι σεβασμού και όχι καταδίκης.
 β. Ο πελάτης μου είναι καλός οικογενειάρχης και έχει υπηρετήσει την πατρίδα ως στρατιώτης (σύμφωνα με τις καταθέσεις των μαρτύρων).
 γ. Άρα ο πελάτης μου είναι άξιος σεβασμού και όχι καταδίκης.

ΕΠΑΓΩΓΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΙΣΜΟΣ

Πορεία	Από το ειδικό μεταβαίνουμε στο γενικό (στον αναλογικό : από το ειδικό μεταβαίνουμε στο ειδικό).
Συμπέρασμα	<ul style="list-style-type: none"> • Βέβαιο και ασφαλές, μόνο όταν η επαγωγή είναι τέλεια. Π.χ. Εξετάζονται όλα τα μέταλλα και διαπιστώνεται ότι όλα θερμαινόμενα διαστέλλονται. • Πιθανό ή σχετικά ασφαλές, όταν η επαγωγή είναι ατελής. Π.χ. Εξετάζονται τα περισσότερα μέταλλα και όχι όλα.
Προκειμένες	Προσφέρουν απλώς στήριξη στο συμπέρασμα, δεν το εγγυώνται όπως συμβαίνει στον παραγωγικό συλλογισμό.

Αξιολόγηση	Η ορθότητα του επαγωγικού επιχειρήματος αξιολογείται βάσει της εγκυρότητας του συλλογισμού και της αλήθειας των προκειμένων. Το συμπέρασμα, δηλαδή, πρέπει να προκύπτει κατά λογική αναγκαιότητα από τις προκειμένες, οι οποίες πρέπει να ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα/αλήθεια.
Ορθότητα του επαγωγικού επιχειρήματος / αποδεικτική ισχύς = εγκυρότητα συλλογισμού + αλήθεια προκειμένων.	

Είδη και αξιολόγηση του επαγωγικού επιχειρήματος

1 Επαγωγή που οδηγεί σε γενίκευση: Βασιζόμενοι σε ειδικές παρατηρήσεις καταλήγουμε σε ένα γενικό συμπέρασμα.

		Παραδείγματα
Ορθός είναι ο συλλογισμός αυτός όταν:	<p>Εξετάζουμε όλα τα σχετικά στοιχεία και καταλήγουμε σε ασφαλές συμπέρασμα.</p> <p>Τα στοιχεία που οδηγούν στη γενίκευση είναι επαρκή και το συμπέρασμα σχετικά ασφαλές (όχι απόλυτο) ή έχει πιθανολογικό χαρακτήρα.</p>	<p>Εξετάζουμε όλα τα μέταλλα και διαπιστώνουμε ότι όλα τα θερμαινόμενα διαστέλλονται.</p> <p>Οι περισσότερες έρευνες σε Ευρώπη και Αμερική έδειξαν ότι ένα σημαντικό ποσοστό των νέων μετά την αποφυλάκιση επιστρέφει στην παραβατική συμπεριφορά. Άρα η φυλάκιση των ανήλικων παραβατών πολλές φορές δεν συμβάλλει στην ομαλή επανένταξή τους στην κοινωνία (το συμπέρασμα δεν θα ευσταθούσε αν στη θέση του «πολλές φορές» υπήρχε το «ποτέ»).</p>
Εσφαλμένος είναι ο συλλογισμός όταν:	<p>Τα στοιχεία είναι ανεπαρκή και το αποτέλεσμα προβάλλεται ως βέβαιο.</p>	<p>Μερικοί Γερμανοί αξιωματικοί στο Άουσβιτς διάβαζαν Γκαίτε και λάτρευαν την κλασική μουσική. Επομένως, είναι βέβαιο ότι η τέχνη δεν κάνει ηθικότερο τον άνθρωπο (το συμπέρασμα θα ήταν αποδεκτό αν διατυπωνόταν ως εξής: «Επομένως, η τέχνη δεν κάνει πάντα ηθικότερο τον άνθρωπο»).</p>